

El pràcticum d'infermeria en Salut Mental : Visió de l'estudiant i la infermera tutora

Sandra Gelabert Vilella
Universitat de Girona
Departament d'Infermeria
sandra.gelabert@udg.edu

Cristina Bosch Farré
Universitat de Girona
Departament d'Infermeria
cristina.bosch@udg.edu

Anna Bonmatí Tomàs
Universitat de Girona
Departament d'Infermeria
anna.bonmatí@udg.edu

Carme Malagón Aguilera
Universitat de Girona
Departament d'Infermeria
carme.malagon@udg.edu

Concepció Fuentes-
Pumarola
Universitat de Girona
Departament d'Infermeria
concepcio.fuentes@udg.edu

David Ballester-Ferrando
Universitat de Girona
Departament d'Infermeria
david.ballester@udg.edu

RESUM

En el Grau d'Infermeria el pràcticum es duu a terme des del primer curs, incrementant el número de crèdits de forma progressiva. S'integren els coneixements i habilitats de totes les assignatures del curs, així com el desenvolupament d'actituds pròpies de la professió infermera.

Identificar les fonts d'estrès és primordial per proporcionar als estudiants estratègies que els ajudin a afrontar-lo i disminuir les seves conseqüències.

En aquesta línia, es considera com una acció prioritària el conèixer la percepció d'estrès i els elements que ho afavoreixen en els estudiants durant el pràcticum de salut mental, així com conèixer la percepció dels professors tutors sobre el pràcticum.

INTRODUCCIÓ

El pràcticum del Grau en Infermeria és on s'integren les competències del títol, treballades durant tota la titulació ⁽¹⁾.

Els estudiants consideren el pràcticum com un espai formatiu imprescindible tot i que alhora també ho perceben com un element generador d'estrès ⁽²⁾. S'ha constatat en diversos estudis que l'estrès percebut pels estudiants d'infermeria és més gran que en altres titulacions ⁽³⁻⁵⁾. Si bé, cert nivell d'estrès pot tenir beneficis quant a increment de concentració i d'esforç davant d'una activitat, la seva mala gestió es relaciona en els estudiants d'infermeria amb altres factors com poden ser el consum excessiu d'alcohol ⁽³⁾.

La majoria d'investigacions sobre l'estrès en estudiants del camp de la salut es troben emmarcades segons la definició d'estrès de Lazarus i Folkman: "una relació particular entre la persona i el medi ambient que és interpretada per la persona com a superior als seus recursos i posa en perill el seu benestar" ⁽⁴⁾. Hi ha autors que afirmen que l'estrès en els estudiants afecta el rendiment acadèmic i el seu benestar ⁽⁵⁾. L'estudi de l'estrès en els estudiants és important i prioritari atès que pot dificultar l'aprenentatge i el rendiment esperat en l'estudiant ⁽⁴⁾ malgrat que altres constaten la poca evidència sobre els efectes de l'estrès en els estudiants d'infermeria espanyols ⁽⁴⁾.

Alguns autors conclouen que les fonts d'estrès disminueixen durant el transcurs dels estudis i aquelles que persisteixen en l'últim curs de formació també ho fan als professionals novells ⁽⁶⁻⁷⁾. S'han evidenciat i classificat tres principals fonts d'estrès en els estudiants d'infermeria: factors d'estrès acadèmics (per al fracàs...), factors d'estrès clínics (per a cometre errors o no afrontar el sofriment i la mort de les persones...) i factors d'estrès personals i socials (conciliació

acadèmica, laboral i familiar...) ^(4,5). Les conseqüències d'aquest estrès són: ansietat, nerviosisme, depressió, por, frustració, ira, desesperació, soledat, sentiments d'inferioritat i esgotament ⁽⁴⁾.

Identificar les fonts d'estrès és primordial per proporcionar als estudiants estratègies que els ajudin a afrontar l'estrès i disminuir així les seves conseqüències ⁽⁵⁾.

Per això és important conèixer la percepció d'estrès i els elements que l'afavoreixen en els estudiants durant el pràcticum de salut mental, així com conèixer la percepció dels professors tutors sobre el pràcticum.

OBJECTIUS:

- Analitzar la percepció d'estrès i dels elements generadors d'estrès dels estudiants de tercer i quart de Grau d'Infermeria respecte al pràcticum de Salut Mental.
- Conèixer la satisfacció dels estudiants respecte al pràcticum de Salut Mental dels estudis de Grau d'Infermeria.
- Conèixer la percepció de les infermeres tutores del pràcticum de salut mental dels estudis de Grau d'Infermeria

METODOLOGIA:

Es tracta d'un estudi realitzat amb metodologia qualitativa (estudi fenomenològic de seguiment amb dues cohorts) i quantitativa (anàlisi descriptiva i bivariant).

La població d'estudi són els estudiants que han realitzat el Pràcticum de Salut Mental (PSM) d'abril a desembre de 2012 distribuïts en 4 períodes (3r i 4t de grau).

Es van recollir dades sobre la percepció d'inquietuds i d'elements generadors d'estrès del PSM mitjançant 2 grups focals d'estudiants amb entrevista semidirigida. El primer es va realitzar abans de l'inici del PSM i el segon posteriorment a la realització del mateix. L'anàlisi qualitatiu es va fer amb el programa Atlas-Ti.

Per conèixer la satisfacció del PSM es van recollir les dades mitjançant una enquesta anònima estandarditzada per la Facultat d'Infermeria als estudiants que van realitzar el PSM l'any 2012 (n=90). Aquesta enquesta contempla variables en relació al centre, a la infermera tutora, al professor de pràcticum i al pràcticum en general (escala Likert del 0 al 10). Per l'anàlisi es va utilitzar el paquet estadístic SPSSv19.

D'altra banda es va realitzar un estudi fenomenològic mitjançant la tècnica de "grup focal" a infermeres tutores dels centres per conèixer la percepció del nou PSM del grau d'Infermeria.

Es va respectar la confidencialitat i l'anonimat. En els grups focals se'ls va demanar consentiment per a l'enregistrament sonor de la sessió.

RESULTATS

Percepció i elements generadors d'estrès

Els elements generadors d'estrès, expressats en el grup focal previ a la realització del pràcticum van ser: la dificultat de les cures d'infermeria en el pacient amb trastorn mental, la possible agressivitat d'aquests pacients, el saber com reaccionar davant d'una situació desconeguda i el desconeixement dels serveis de salut mental.

En el segon grup focal, els estudiants que ja han realitzat el pràcticum redueixen a factors estressants només l'agressivitat per part dels pacients. Per contra, els estudiants que no han fet aquest pràcticum, expressen que el parlar amb companys que ho han fet, els ha permès

disminuir el nivell d'estrès relacionat amb les categories de desconeixement dels serveis de salut mental i el tipus de pacients, però no ha estat així en les categories de: agressivitat del pacient i saber com actuar.

Els mateixos estudiants manifesten possibles mesures, proposades per reduir l'estrès (Taula 1).

Taula 1: Expressions dels estudiants en relació a propostes per disminuir l'estrès

<i>"Dividir-nos i visitar serveis de salut mental"</i>
<i>"Formar-nos més en contenció verbal"</i>
<i>"Potser treballar més casos pràctics"</i>
<i>"Ens va servir molt un seminari que ens va oferir una infermera del servei d'aguts"</i>

Satisfacció dels estudiants respecte PSM

La taxa de resposta dels participants va ser del 76,67% (n = 69). Un 16% homes i un 84% dones. La mitjana d'edat fou de 24,53 (DT: 6,77). Un 25% dels estudiants van realitzar el PSM a serveis ambulatoris i un 75% en serveis d'hospitalització. La distribució dels estudiants segons torn de pràcticum va ser de 69,6% en torn de matí i de 30,4% en torn de tarda.

En la valoració global del pràcticum es va observar una mitjana de puntuació de 9,10 (DT: 1,28)(Figura 3). L'acollida en el pràcticum i la informació rebuda per part del centre té una valoració mitjana de 9,04 (DT: 1,17). En relació a l'aprenentatge rebut per part de la infermera tutora va ser de 9,12 (DT: 1,21) (Figura 4). La seva integració dins de l'equip d'infermeria va obtenir un 9,26 (DT:0,96) de mitjana. D'altra banda, encara que les seves expectatives d'aprenentatge tenen una mitjana de 9,03 (DT: 0,85), consideren que els coneixements i habilitats adquirits a la facultat els valoren útils amb una puntuació mitjana de 7,25 (DT: 2,37).

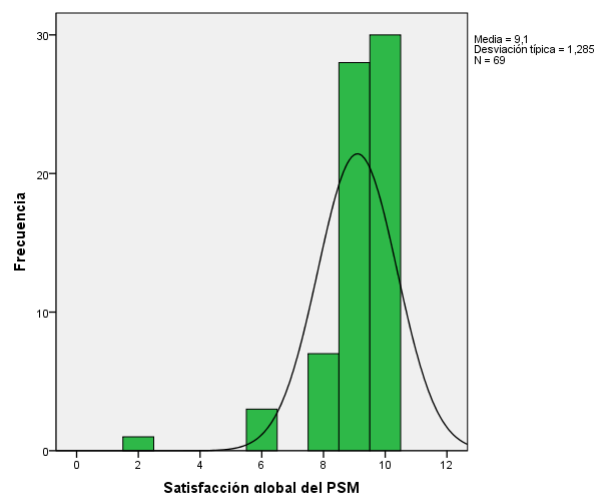

Figura 3: Distribució de la puntuació donada pels participants en la seva satisfacció global del PSM

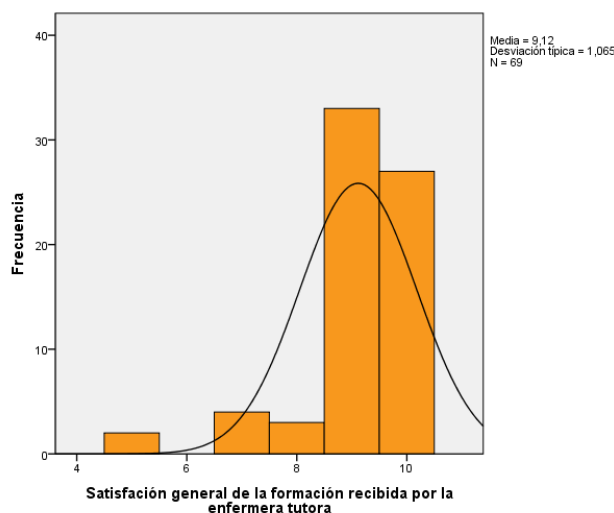

Figura 4: Distribució de la puntuació donada pels participants en la seva satisfacció general de la formació rebuda per la seva infermera tutora del PSM

En l'anàlisi bivariant quan es relacionen les variables satisfacció global amb edat, sexe, tipus de centre, torn de pràctiques i període s'observen diferències estadísticament significatives en el torn, es mostren més satisfets els estudiants de torn de matí que els de tarda ($t_{(67)} = 2,57$, $p=0,012$), es mostren sensiblement més satisfets els estudiants que realitzen el PSM a quart ($\bar{X} = 9,26$; DT:0,9) que a tercer ($\bar{X} = 8,90$; DT:0,7). S'observa diferència encara que no significativa a la satisfacció global mostrada pels estudiants que cursen el seu PSM segons tipus de centre, mostrant més satisfacció els estudiants que han estat en centres ambulatoris ($\bar{X} = 9,53$; DT: 0,7) que en centres d'hospitalització ($\bar{X} = 8,96$; DT: 1,4). Si que es troben diferències estadísticament significatives en la satisfacció general de la formació de les tutores en els diferents centres, mostrant-se més satisfets els estudiants que han realitzat el PSM en centres ambulatoris ($\bar{X} = 9,59$; DT: 0,8) que en hospitalització ($\bar{X} = 8,96$; DT: 1,1), ($t_{(67)} = -2,16$, $p = 0,034$).

A la Taula 2 i la Figura 4 es mostra la correlació existent entre l'edat i la satisfacció global del PSM, a més edat més gran és la satisfacció.

Taula 2: Correlacions variables edat/satisfacció

			Edat	Satisfacció global
Tau_b de Kendall	Edat	Coeficient de correlació	1,000	,258*
		Sig. (bilateral)	.	,011
		N	68	68
	Satisfacció global	Coeficient de correlació	,258*	1,000
		Sig. (bilateral)	,011	.
		N	68	69
Rho de Spearman	Edat	Coeficient de correlació	1,000	,317**
		Sig. (bilateral)	.	,008

	N	68	68
Satisfacció global	Coeficient de correlació	,317**	1,000
	Sig. (bilateral)	,008	.
	N	68	69
*. La correlació és significativa al nivell 0,05 (bilateral).			
**. La correlació és significativa al nivell 0,01 (bilateral).			

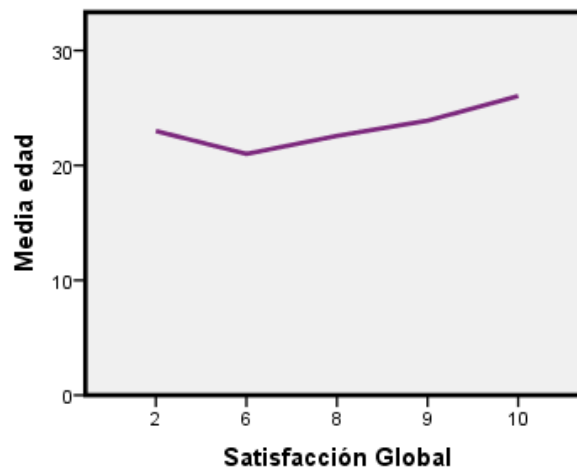

Figura 5: Correlació Edat / satisfacció global PSM

Percepció de les infermeres tutores

Eix: valoració de l'actual pràcticum de grau versus de la diplomatura:

Assenyalen que abans aquest era més estructurat, fet que facilitava l'orientació dels tutors:

"Jo abans em sentia més orientada, perquè sabia, tinc tres setmanes ja m'enrotllo aquesta setmana amb això i aquesta amb això ... I ara no, ara dius ... què li explico?"

Afegir també la incorporació de noves metodologies docents que són desconegudes pels tutors:

"Ara els estudiants et diuen he fet un ABP sobre els antipsicòtics ..., i dius: tampoc no saps que és un ABP "

Diverses participants refereixen, comparativament amb la diplomatura, tenir estudiants de grau més motivats.

(Nota: cap de les entrevistades ha participat en els cursos de capacitació docent que ofereix la facultat, i només una de les cinc integrants sabia de la seva existència).

Eix: competències dels estudiants:

Sobre els coneixements previs destaca la dificultat mostrada a relacionar els conceptes teòrics amb la pràctica. Per a les tutores no és significatiu el temps que fa que han rebut les classes teòriques respecte al període de pràctiques. Desconeixen quin és el programa teòric de l'assignatura, sent sovint l'estudiant qui els informa al respecte.

Apunten com a proposta de millora la possibilitat de conèixer quina és la base sobre la qual parteix l'estudiant. En aquest sentit, es subratlla una falta de comunicació amb la Facultat, que de vegades es tradueix també com una falta de suport.

La figura intermèdia de professor de pràcticum no és sempre ben valorada pels tutors, ja que o bé "abandonen" als estudiants, o bé "pregunten sobre ells amb massa insistència". Constatant diferències remarcables entre professors de pràcticum, sent molt millor quan el professor pertany a la unitat de pràctiques.

S'afegeixen com a propostes de millora que l'estudiant, prèviament al pràcticum, fes un exercici de relectura o repàs dels continguts teòrics impartits.

Sobre les habilitats comunicatives, encara que depenen de factors personals de cada estudiant, en general es coincideix que és una mancança dels estudiants:

"Les habilitats comunicatives les porten molt malament"

Referent a les cures d'infermeria es constata un buit conceptual important, ja que l'adherència al tractament, contenció verbal en un agitat, vigilància d'un risc autolític, etc., no es contempla per part de l'estudiant com una possible cura d'infermeria a causa de que molts estudiants el relacionen més amb posar una via, un sèrum o una extracció de sang.

Eix: avaluació:

Es valora positivament la realització del diari reflexiu. Entre els punts forts sobresurt la possibilitat de reflexionar en relació a situacions que en l'hospitalització general no trobarien: intents autolítics, aspectes ètics com els ingressos contra voluntat, subjecció mecànica, contenció verbal, addiccions a drogues en pacients d'edats similars, etc.

En referència a la continuïtat docent, en ocasions, sobretot quan l'estudiant està en torn de tarda (perquè és quan les infermeres poden lliurar), aquest té a més d'una infermera tutora:

"Els va bé tenir diverses infermeres perquè agafen el que creuen de cada acció, de cada infermera el que més els agrada"

Eix: impacte del Pràcticum de Salut Mental sobre l'estudiant:

La majoria assenyala que els estudiants vénen molt nerviosos, amb prejudicis respecte al pacient de salut mental i temor a una possible agressivitat:

"Al principi van molt atabalats perquè arriben a aguts i al·lucinen, si és veritat, pobres, primer vénen espantats, després ja veuen que no n'hi ha per tant"

"Molta gent ve pensant que el malalt mental és agressiu, que els pot passar alguna cosa"

Remarquem que és important que quan s'assigna als estudiants a les places de pràcticum s'intenti des de la universitat adequar els perfils, tot i que es mostren favorables a que el PSM sigui obligatori per tots.

Eix: particularitats segons les unitats de pràctiques:

Hi ha una diferència considerable segons si l'estudiant ha estat en una unitat d'aguts, ambulatori o d'altres:

"Vénen a aguts i es queden amb el pacient psiquiàtric hospitalitzat com si fos la normalitat, i tu els expliques que això és l'excepció".

Per detallar aquesta dificultat les participants suggereixen la possibilitat que l'estudiant faci una ruta per diverses unitats a mode de presentació.

CONCLUSIONS

Aquest estudi posa de manifest la necessitat d'informar i aclarir als estudiants els aspectes que, coincidint amb estudis de diferents autors ^(3-5, 7-8) els generen més estrès abans d'acudir a les pràctiques clíniques de salut mental, així com revisar els coneixements i habilitats que s'imparteixen, amb la finalitat d'adaptar-ho a la realitat assistencial.

En relació a la satisfacció del PSM cal ressaltar l'excel·lent valoració que fan els estudiants. Les puntuacions més baixes (notable) estan relacionades amb la utilitat dels coneixements i habilitats adquirides a la facultat. Al PSM cal adquirir i consolidar les competències específiques d'aquest àmbit impossibles d'assimilar a la Facultat.

Els estudiants que superen la mitjana del grup en edat, són les que valoren més bé el pràcticum, la seva motivació sol ser més gran.

S'observa una tendència a valorar més satisfactòriament el pràcticum dels estudiants que el realitzen a quart curs de grau que en els de tercer, l'experiència en diferents pràcticums i àmbits aporten a l'estudiant més seguretat.

El PSM en l'àmbit ambulatori és millor valorat pels estudiants. Caldrà estudiar el perquè, no tenim una raó clara al respecte.

Els estudiants que realitzen les seves pràctiques en torn de matí es mostren més satisfets, on l'activitat infermera és més intensa i diversificada. Per tant és important que els estudiants realitzin el pràcticum en els diferents torns assistencials.

Les infermeres tutores valoren positivament el canvi en el seguiment i avaluació del pràcticum, posant accent a la importància del que suposa la pràctica reflexiva i la gestió de l'estudiant del seu propi aprenentatge segons l'EEES ⁽¹⁾.

Tot i les limitacions de l'estudi, no extrapolables a altres àmbits, d'aquest estudi es desprenen propostes de millora per al PSM del Grau d'Infermeria:

- Millorar la comunicació entre centre assistencial i universitat.
- Treballar més la teoria en base a casos pràctics.
- Aprofundir en la formació de contenció verbal.
- Realitzar seminaris previs al PSM

BIBLIOGRAFIA

1. Burjalés Martí MD, Ricomá Muntané R, Maciá Soler L, Ballester Ferrando D. Marco europeo, una realidad inminente. Integración de los estudios de enfermería en el espacio europeo de educación superior. Presencia. 2005 jul-dic;1(2). Disponible a <<http://www.index-f.com/presencia/n2/20articulo.php>> [Consultat el 22/04/2013].
2. Timmins F, Kaliszer. Aspects of nurse education programmes that frequently cause stress to nursing students – fact-finding sample survey. M. Nurse Education Today. 2002; 22:203–211.

3. Antolín Rodríguez R, Pualto Durán MJ, Moure Fernández ML, Quinteiro Antolín T. Situaciones de las prácticas clínicas que provocan estrés en los estudiantes de enfermería. *Enfermería global*. 2007; 6(10). Disponible a: <http://hdl.handle.net/10201/24191>. [Consultat el 22/04/2013].
4. Jimenez C, Martínez P, Vacas C. Stress and health in novice and experienced nursing student. *JAN*.2009. 66(2):442-455.
5. Pulido-Martos M, Augusto-Landa JM, Lopez-Zafra E. Sources of stress in nursing students: a systematic review of quantitative studies. *International Nursing Review*.2012.59:15-25
6. Zupiria-Gorostidi X, Uranga-iturrioz MJ, Alberdi-Erice MJ, Barandiaran-Lasa MT, Huitzi-Egileor X, Sanz-Cascante X. Fuentes de estrés en la práctica clínica de los estudiantes de enfermería. Evolución a lo largo de la diplomatura. *Enferm Clin*.2006;16(5):231-237
7. López-Medina I, Sanchez-Criado V. Percepción del estrés en los estudiantes de enfermería de práctica clínica. *Enfermería Clínica*. 2005;15: 307-315.
8. Sanchez M. Estrés de los estudiantes de enfermería en el periodo practico. *Enfermería Científica*.1992;127:43-46

QÜESTIONS I/O CONSIDERACIONS PER AL DEBAT

- Es important conèixer quin és el grau d'estrès dels estudiants previ al pràcticum clínic o s'ha d'entendre com a un component més del pràcticum?
- Eines docents per disminuir l'estrès previ al pràcticum clínic
- Podem considerar l'estrès davant la novetat del Pràcticum, com a un element positiu? Fins quan és un element positiu i quan deixa de ser-ho?